

The strategic model of all-round defense; Based on the opinions and thoughts of Imam Khomeini (RA) and the Supreme Leader

*Abbas Barjoeefard*¹

*Zeinab Mohammadi*²

*Mojtaba Pashaei Alizadeh*³

Type of article: research article

Received: 05/04/2023

Accepted: 04/06/2023

NAJA Strategic Studies Quarterly/Vol.8/NO.2 (serial 28)/Summer 2023*167-198

DOR: 20.1001.1.25381946./ssj.2023.101627

Abstract

Background and purpose: All-round defense is one of the most effective and comprehensive defense methods in dealing with emerging threats and the enemy's all-round security challenges. All-round defense means the use of all components of national power against all-round threats. This type of defense includes all aspects of a country's defense, and having it guarantees the permanence of governments; But this importance has not been exposed to scientific research as it deserves; In this sense, the main goal of this article is to present a strategic model of all-round defense based on the opinions and thoughts of Imam Khomeini and the Supreme Leader.

Method: In writing this article, using thematic analysis method, all the statements and letters of Imam Khomeini (RA) from 1357 to 1368 and Imam Khamenei (Madazla Al-Ali) from 1368 until now have been studied in full. The approach of this research is qualitative and developmental-applied.

Findings: This research tries to answer that what is the strategic model of all-round defense based on the opinions and thoughts of Imam Khomeini (RA) and the Supreme Leader? In order to achieve the result, after identifying and categorizing the themes collected in the expert meetings and then analyzing the fiches related to the subject, finally, out of the total of 146 fiches collected, 36 fiches with high relevance were identified and categorized, and these themes were analyzed in the form of 3 dimensions, 10 Components and 36 indicators were organized.

Result: According to the statements and letters of Imam Khomeini and the Supreme Leader, the following can be considered as the main dimensions of all-round defense: all-round defense in hard, semi-hard and soft dimensions.

Keywords: strategic model, all-round defense, Imam Khomeini (RA), supreme leader.

---

1. PhD student in Political Science, Faculty of Political Science and International Relations, Shahid Mahalati Political Ideological Higher Education Complex, Qom, Iran (corresponding author). sndu.ac.ir@gmail.com

2. PhD student in Islamic Jurisprudence and Law, a.barjoeefard@sndu.ac.ir

3. Doctoral student of Political Science, Faculty of Political Science and International Relations, Bagheral Uloom University, Qom, Iran. mojtaba854@gmail.com

الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه؛ مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

عباس برجونی فرد^۱

زینب محمدی^۲

مجتبی پاشائی علیزاده^۳

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۴

فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا/سال هشتم/ شماره ۲ (پیاپی ۲۸) - تابستان ۱۴۰۲* ۱۶۷-۱۹۸

DOR: 20.1001.1.25381946./ssj.2023.101627

چکیده

زمینه و هدف: دفاع همه‌جانبه یکی از مؤثرترین و جامع‌ترین روش‌های دفاعی در مقابله با تهدیدات نوظهور و چالش‌های امنیتی همه‌جانبه دشمن است. دفاع همه‌جانبه به معنای کاربست تمامی مؤلفه‌های قدرت ملی در برابر تهدیدات همه‌جانبه می‌باشد. این نوع از دفاع، تمامی جنبه‌های دفاعی یک کشور را دربرمی‌گیرد و برخورداری از آن، ماندگاری حکومت‌ها را تضمین می‌نماید؛ اما این مهم آن‌طور که شایسته آن است، در معرض پژوهش‌های علمی قرار نگرفته است؛ از این جهت، هدف اصلی مقاله حاضر، ارائه الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری است.

روش: در نگارش مقاله حاضر، با استفاده از روش تحلیل مضمون (تماتیک)، کلیه بیانات و مکتوبات امام خمینی (ره) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ و امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ تاکنون به شیوه تمام‌شمار مورد مطالعه قرار گرفته است. رویکرد این تحقیق کیفی بوده و از نوع توسعه‌ای - کاربردی می‌باشد.

یافته‌ها: این تحقیق درصدد پاسخ‌گویی به آن است که الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری چیست؟ برای حصول نتیجه، پس از شناسایی و دسته‌بندی مضامین احصاء‌شده در جلسات خبرگی و سپس تجزیه و تحلیل فیش‌های ناظر به موضوع، درنهایت، از مجموع ۱۴۶ مورد فیش جمع‌آوری‌شده، ۳۶ مورد فیش با ارتباط بالا شناسایی و دسته‌بندی گردیدند و این مضامین احصاء‌شده در قالب ۳ بُعد، ۱۰ مؤلفه و ۳۶ شاخص سازماندهی گردید.

نتایج: مطابق بیانات و مکتوبات امام خمینی و مقام معظم رهبری می‌توان موارد زیر را به‌عنوان ابعاد عمده دفاع همه‌جانبه در نظر گرفت: دفاع همه‌جانبه در ابعاد سخت، نیمه‌سخت و نرم.

واژگان کلیدی: الگوی راهبردی، دفاع همه‌جانبه، امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری.

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، مجتمع آموزش عالی عقیدتی سیاسی شهید

محلّاتی، قم، ایران (نویسنده مسئول). sndu.ac.ir@gmail.com

۲. دانش‌آموخته دکتری فقه و حقوق اسلامی a.barjoe98@sndu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران،

mojtaba854@gmail.com

مقدمه

دفاع همه‌جانبه، مبحثی راهبردی و جامع است که عرصه‌های گوناگونی را دربرمی‌گیرد. این راهبرد را حضرت امام خمینی(ره) خطاب به فرماندهان سپاه بعد از پایان جنگ تحمیلی مطرح کردند و بر ضرورت تدوین آن به‌منظور بازدارندگی و دفع طیف کاملی از چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی ملی و بین‌المللی در سال‌های آتی تأکید فرمودند. از این نظر، دفاع همه‌جانبه را می‌توان کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مقدرات موجود برای مواجهه با تهدیدهای امنیتی فراروی نظام تعبیر کرد. هدف اصلی مقاله حاضر، ارائه الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری می‌باشد. پژوهش حاضر به‌دلیل عطف توجه به مطالعات بومی درخصوص مؤلفه‌های دفاع همه‌جانبه در ترتیبات امنیتی ج.ا.ایران، دارای اهمیت نظری است؛ همچنین، تدوین اصول و الگوی راهبردی در این زمینه، در شرایط خاص کنونی می‌تواند مسئولین امنیتی و سیاسی نظام جمهوری اسلامی ایران را در مواجهه با تهدیدات پیچیده و همه‌جانبه دشمن یاری رساند.

با وجود ضرورت پرداختن به مسئله دفاع همه‌جانبه در شرایط و مقتضیات کنونی کشور، پژوهش مستقلی در الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری صورت نگرفته است؛ که این امر مؤید ضرورت نظری انجام پژوهش حاضر است. اهداف پژوهش حاضر، تدوین اصول و مؤلفه‌های دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و نیز تعیین مهم‌ترین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در حوزه سیاست‌گذاری دفاعی و تقویت الگوی بومی دفاعی جهت کمک به مدیران دفاعی متناسب با شرایط جمهوری اسلامی می‌باشد. همچنین، تردیدی نیست که این راهبرد برای تأمین امنیت نظام اسلامی و با توجه به شرایط و مقتضیات نظام جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی مطرح شده و دارای انعطاف است و به تناسب نیازها، شرایط و تهدیدات نوظهور، قابل توسعه و تکامل است؛ بنابراین، تدوین این مهم با توجه به مقتضیات فعلی ضرورتی دو چندان دارد.

این پژوهش با روش تحلیل مضمون - که یکی از روش‌های تحلیل کیفی است - به مطالعه دقیق مجموعه بیانات و مکتوبات امام خمینی (ره) در کتاب صحیفه امام و مجموعه بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری از سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۹۹ در قالب نرم‌افزار حدیث ولایت و همچنین، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار معظم‌له پرداخته و اصول و مؤلفه‌های دفاع همه‌جانبه؛ مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری را استخراج نموده است.

با عنایت به مباحث مذکور، به سبب گستردگی مباحث دفاع همه‌جانبه از حیث اصول، مبانی، ارزش‌ها، عناصر و ویژگی‌ها، این تحقیق صرفاً به تبیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن در قالب الگوی راهبردی می‌پردازد؛ بنابراین، پرسش‌های عمده پژوهش به شرح زیر است:

۱. ابعاد کلیدی دفاع همه‌جانبه از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری کدامند؟

۲. مهم‌ترین مؤلفه‌های دفاع همه‌جانبه از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری چیست؟

۳. عمده‌ترین شاخص‌های دفاع همه‌جانبه (علی، محوری، تقویت‌کننده، محدودکننده، راهبردی و پیام‌دی) از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری کدامند؟

۴. الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری چگونه است؟

پیشینه

در خصوص سابقه تحقیق، با بررسی اجمالی متون و آثار علمی که احتمال طرح موضوع در آنها می‌رود، این نتیجه به دست آمد که هیچ کتاب یا پژوهش مستقلی که به اصول و مولفه‌های دفاع همه‌جانبه، پرداخته باشد، وجود ندارد و تنها تعداد محدودی مرتبط با عنوان مقاله، در محورهای زیر قابل بازشناسی است.

الف. آثاری که به رویکرد دفاع همه‌جانبه، اختصاص دارند:

نظامی اردکانی و الوندی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "دفاع همه‌جانبه، راهبرد تأمین امنیت نظام اسلامی از منظر حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری" در صدد اکتشاف و مفهوم‌شناسی دفاع همه‌جانبه، از دیدگاه دفاعی امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری برآمدند تا ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های عمومی این راهبرد را تعیین و الگوی مفهومی آن را ارائه کنند.

سلامی و یداللهی (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان "ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، صرفاً به ارائه الگوی دفاعی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری پرداخته‌اند.

فولادی و زارعی (۱۳۹۴) در کتاب "دفاع همه‌جانبه، رویکرد همه‌جانبه" به اهمیت مفهوم دفاع همه‌جانبه و رویکردهای آن در حال و آینده پرداختند. در واقع، نگارندگان این کتاب در صدد بودند تا با مروری بر ادبیات داخلی و خارجی پیرامون مفهوم دفاع همه‌جانبه و رویکردهای همه‌جانبه زمینه‌آشنایی بیشتر و انجام مطالعات گسترده‌تر را فراهم سازند.

ب. آثاری که صرفاً به دفاع همه‌جانبه اشاره مختصری داشته‌اند:

بهداروند (۱۳۸۳)، کتاب "استراتژی دفاع همه‌جانبه" را بر اساس بیانات و رهنمودهای امام خمینی (ره) در باب جنگ تنظیم نموده و کوشیده‌است تا گوشه‌ای از اندیشه‌های دفاعی امام (ره) در خصوص جنگ را منعکس نماید.

رشید و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان "تدوین راهبردهای نظامی دفاع همه‌جانبه در برابر جنگ احتمالی آینده" بر عوامل محیطی تأثیرگذار بر دفاع همه‌جانبه در جنگ‌های صدر اسلام، جنگ تحمیلی هشت‌ساله (دفاع مقدس)، جنگ‌های بیست و پنج سال گذشته در منطقه غرب آسیا و همچنین، عوامل مؤثر بر حوزه نظامی از نظر امام خمینی و امام‌خامنه‌ای پرداخته‌اند.

بر این اساس، در آثار مذکور و سایر پژوهش‌های موجود، هیچ اثری به‌صورت مستقل، به موضوع دفاع همه‌جانبه مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نپرداخته است و از این جهت، پژوهش حاضر از ضرورت و بداعت موضوعی برخوردار است.

مبانی نظری

مفهوم‌شناسی

الگو: می‌توان گفت الگو^۱، عبارت است از کوشش برای ساده‌تر کردن و آسان‌تر فهماندن واقعیت از طریق تنظیم عناصر و وارد کردن نظم در آنها؛ مثلاً می‌توان طرح منطقی روابطی را که بین برخی از عناصر یک سیستم وجود دارد، به شکل یک پیکره درآورد (سورین و تانکارد، ۱۳۸۶: ۶۶). به تعبیر دیگر، الگو بیانی از یک پدیده واقعی و نمایشی از واقعیت‌هاست و در ارتباط با شناخت سیستم‌ها، تصویر یا نمایشی است که اجازه می‌دهد سیستم در روابط بین اجزای آن به صورت انتزاعی بررسی شود (ساعتی^۲، ۱۹۹۸: ۱۹).

الگوی راهبردی: الگوی راهبردی^۳ الگوی پیشرفته‌ای است که با استفاده از آن، چیدمان منطقی و هنرمندانه‌ای از عوامل اصلی و عرصه‌های راهبرد و روابط بین آنها به بهترین شکل ممکن ارائه و مورد بررسی قرار می‌گیرد (نصراله‌زاده و قاضی‌پور، ۱۳۹۶: ۱۵۲). در واقع، الگوی راهبردی الگوی منسجمی است که با تنظیم منطقی عوامل و مؤلفه‌های اصلی راهبردی، روابط بین آنها را به بهترین شکل ممکن ترسیم نموده و چگونگی دستیابی به اهداف را میسر می‌سازد (دعا، ۱۳۸۹: ۱۴). طراحی الگوهای منظم برای تبیین و توضیح مسائل از یک سو می‌تواند به افکار و نظریه‌ها سامان دهد و از سوی دیگر، مبنایی برای تنظیم و هماهنگی رفتارها خواهد بود (مارش و استوکر، ۱۳۸۷: ۱۳)؛ بنابراین، الگوی راهبردی، الگویی است که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و روابط بین آنها در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برای اداره امور کشور در حوزه ترتیبات امنیتی تعریف شده و می‌تواند به‌عنوان الگویی مرجع و تعمیم‌پذیر در اداره حکومت در حوزه پیش‌گفته به کار گرفته شود. درحقیقت، الگوی راهبردی راهی است که ما را به هدف می‌رساند و مبنایی را برای تعقیب فرآیند طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی راهبردی فراهم می‌سازد.

-
1. Pattern
  2. saaty
  3. Strategic model

دفاع همه‌جانبه: دفاع همه‌جانبه^۱، دفاع از ریشه دَفْع و به معنای دفع شر نمودن، دفع تعرض، عقب‌رانندن، پس‌زدن، دور کردن، دور کردن از کسی، دفع کردن از کسی (فرهنگ دهخدا، ذیل واژه) می‌باشد. کلمه همه‌جانبه (صفت مرکب) نیز به لحاظ لغوی عبارت است از کاری که از همه طرف به آن روی موافق نشان داده شود. مورد اتفاق، دارای جنبه‌های گوناگون (فرهنگ معین، ذیل واژه). برای دفاع همه‌جانبه، تعاریف مختلفی ارائه شده است که برخی از آنها از این قرار است: آماده‌سازی و به‌کارگیری کلیه سرمایه‌های انسانی و امکانات مادی و معنوی، به‌منظور پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تهاجم دشمنان داخلی و خارجی (خانی، ۱۳۷۶: ۱۴۹). دفاع همه‌جانبه، در واقع، کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مشارکت جدی و همه‌جانبه‌ای در مقابله با تهدیدهای احتمالی^۲، بالقوه و بالفعل فراروی نظام است. همچنین، دفاع همه‌جانبه یک نوع دفاع در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و نظامی مبتنی بر تمامی امکانات مادی و معنوی کشور در برابر دشمن یا هر عامل تهدیدزایی که حیات سیاسی را با مخاطره روبه‌رو می‌سازد، تعریف شده است (مرادپیری، ۱۳۹۱: ۳). براین اساس، دفاع همه‌جانبه را می‌توان کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مقدرات موجود برای مواجهه با تهدیدهای فراروی نظام دانست. دفاع همه‌جانبه، مبحثی راهبردی و جامع است و عرصه‌های اصلی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی را دربرمی‌گیرد (آقاجانی و عسگری، ۱۳۹۰: ۱۱).

نظریه دفاع همه‌جانبه

منظور از دفاع همه‌جانبه، دفاعی با ابعاد مختلف در قبال تهدیدهای پیچیده و دارای جنبه‌های مختلف است که با حفظ تمامیت ارضی، تمامیت فرهنگی و تمامیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در ابعاد فردی و جمعی کشور سروکار دارد. لازمه انجام این نوع دفاع، علاوه بر آمادگی نهادهای نظامی، انتظامی و امنیتی، بیداری و هوشیاری عمومی و درصحنه‌بودن مردم کشور است. دفاع

1. Comprehensive defense
2. Possible threats

همه‌جانبه، به‌لحاظ ماهیت، ماهیتی چندبعدی و چندلایه دارد و به‌لحاظ گستره، در سطح ملی است و از آنجا که با بود و نبود کشور و انقلاب و نظام‌اسلامی مرتبط است، برای استمرار نظام‌اسلامی و ارزش‌های آن بسیار ضروری و حیاتی است. اهمیت و ضرورت راهبرد دفاع همه‌جانبه در مقابله با این تهدیدها و چالش‌های امنیتی بر کسی پوشیده نیست. راهبرد دفاع همه‌جانبه از جمله سیاست‌های ابلاغی امام‌خمينی(ره) است که در سال ۱۳۶۷ به مجمع فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب‌اسلامی و با توجه به شرایط و مقتضیات نظام جمهوری‌اسلامی و انقلاب‌اسلامی ابلاغ شد. دفاع همه‌جانبه، مفهومی گسترده و دربرگیرنده طیفی وسیع از معانی و مصادیق است. با توجه به ابعاد گسترده تهدیدهای خارجی، دفاع همه‌جانبه نیز دارای ابعاد مؤلفه‌هایی به گستردگی تهدیدها خواهد بود. تهدیدها را می‌توان در قالب ابعاد دوگانه نرم و سخت، در شش مؤلفه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حقوقی، علمی و تکنولوژیک و نیز نظامی - امنیتی دسته‌بندی کرد(ناظمی اردکانی و الوانی، ۱۳۹۴: ۱۱۷-۱۱۸).

درخصوص چيستی دفاع همه‌جانبه چنین آمده‌است:

الف. دفاع همه‌جانبه به‌مثابه اندیشه دفاعی: اندیشه دفاعی و نظامی دارای سه عنصر مبانی نظری و عقیدتی^۱، تفکرات و تجارب نظامی^۲ و تحولات سیاسی و نظامی^۳ می‌باشد. هیچ ملتی را نمی‌توان یافت که دارای اندیشه دفاعی نظامی نباشد. اندیشه دفاعی نظامی، تفکری است که به‌گونه‌ای قاعده‌مند و توأم با انسجام درون‌گفتمانی، به بررسی مسئله بقای مادی و معنوی یک جامعه پرداخته و آن را در برابر خطرها و تهدیدهای نظامی خارجی ایمن نماید و در جهت حصول و امنیت و تأمین منافع آن به چاره‌جویی بپردازد.

ب. دفاع همه‌جانبه به‌مثابه سیاست دفاعی: بنا به یک نظر، سیاست دفاعی، طرح‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌های دولت برای ایجاد امنیت در برابر تهدیدهای نظامی خارجی در زمان صلح و جنگ و در مقابل شورش‌های داخلی است.

-
1. Theoretical & ideological foundations
  2. Military thoughts & experiences
  3. political & military developments

گروهی دیگر از محققان بر این اعتقادند که حوزه کاربرد سیاست دفاعی، محدود به سیاست‌های نظامی غیرتهاجمی و یا حتی سیاست‌های دوران صلح است. به‌هرحال، نکته غیرقابل‌انکار آن است که سیاست دفاعی بخشی از سیاست کلی دولت است که به‌گونه مستقیم با ایجاد سازمان نظامی، آمادگی و استفاده از ابزارهای نظامی برای دستیابی به اهداف سیاسی مشخص مرتبط است.

ضرورت کاربست دفاع همه‌جانبه

جمهوری اسلامی ایران که به‌عنوان حکومتی برخاسته از یک انقلاب ایدئولوژیک در سطح جامعه جهانی شناخته شده‌است، علاوه‌بر منابع قدرت سخت، از منابع قدرت نیمه‌سخت و نرم نیز برخوردار است. در حوزه سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران، دفاع همه‌جانبه، مبحثی راهبردی و جامع است که عرصه‌های گوناگونی را دربرمی‌گیرد. دفاع همه‌جانبه را می‌توان کاربست تمامی ظرفیت‌ها و مقدرات موجود نظام برای مواجهه با تهدیدهای فراروی نظام دانست. دفاع همه‌جانبه، مفهومی با ظرفیت معنایی فراوان است و با چنین ظرفیتی می‌توان از زوایای گوناگون به این مفهوم نگریست. دفاع همه‌جانبه، دفاع از ارزش‌هایی است که مورد تهدید هستند و یا خواهند بود. از دیگر ضروریات دفاع همه‌جانبه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. وجود تهدیدهای همه‌جانبه: با توجه وجود تهدیدهای مختلف در حوزه سه‌گانه (سخت، نیمه سخت، نرم)، لازم است برای مقابله با این تهدیدات، از نظریه دفاع همه‌جانبه استفاده نمود.

۲. کم‌هزینه‌بودن: کم‌هزینه‌بودن دفاع ناشی از آسان‌تر و ارزان‌تر بودن پیشگیری است. به‌عبارت‌دیگر، از آنجا که اجرای این امر باعث آمادگی پیوسته نظام دفاعی کشور می‌شود، بنابراین، از دامنه و شدت تهدیدها کاسته می‌شود و بدیهی است که در چنین شرایطی، احتمال وقوع تهاجم نظامی، بسیار کاهش می‌یابد و در عرصه داخلی نیز ثبات و امنیت، از پایایی بیشتری برخوردار خواهد بود؛ بنابراین، امنیت و ثبات ملی، تقویت شده و افزایش خواهد یافت (ناظمی اردکانی و الوانی، ۱۳۹۴: ۱۷ - ۱۹)

۳. وجود عدم قطعیت: کشورها در بیشتر مواقع نمی‌توانند به‌طور قاطع مشخص نمایند که تهدیدهای آینده، کجا و چه‌زمانی به وقوع خواهند پیوست و در یک محیط فاقد شفافیت، ارزیابی‌ها دشوار خواهد شد؛ از این رو، به‌منظور پیشگیری از غافلگیری راهبردی^۱، بایستی آمادگی خود را حفظ نموده و حتی افزایش داد. پس عدم قطعیت را باید به‌مثابه یک اصل سازمان‌دهنده کلیدی همواره مد نظر قرار داد و برای مدیریت عدم قطعیت موجود، باید دفاع همه‌جانبه را در دستور کار داشت.

۴. کارکردهای اصلی دفاع همه‌جانبه: کارکردهای دفاع همه‌جانبه را می‌توان به‌صورت زیر دسته‌بندی نمود:

الف. فلج‌سازی راهبردی: هدف اصلی در فلج‌سازی راهبردی^۲، ایجاد شرایط و وضعیتی است که دشمن/حریف نتواند از توانمندی‌های خود (سخت‌افزار و یا نرم‌افزار) استفاده نماید و همچنین، رهبری دشمن/حریف مختل شود و نتواند تصمیم‌های درستی اتخاذ کند. اجرای موفق دفاع همه‌جانبه موجب فلج‌سازی مخالفان داخلی و دشمنان خارجی می‌گردد.

ب. مدیریت بحران‌های دفاعی^۳: دفاع همه‌جانبه دارای این ظرفیت است که در مواقع بروز بحران‌های دفاعی بتواند از ارزش‌های حیاتی نظام، حمایت و دفاع نماید و به‌عنوان ابزار مدیریت دفاعی در خدمت امنیت و دفاع کشور قرار گیرد (آقاجانی و عسگری، ۱۳۹۰: ۲۲-۲۴).

ج. مرجع راهبرد دفاع همه‌جانبه: در بررسی اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام‌معظم‌رهبری، مرجع راهبرد دفاع همه‌جانبه بر چهار محور استوار است که شامل موارد زیر است: ۱. امام، رهبری، ولایت فقیه، امت؛ ۲. دولت (اعم از قوای مجریه، مقننه و قضاییه) یا بخش کشوری؛ ۳. نیروهای مسلح؛ ۴. آحاد مردم (امت).

---

1. Strategic surprise
2. Strategic paralysis
3. Defense crisis management

شکل ۱. ساختار مفهومی مرجع، دفاع همه‌جانبه؛ مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری

روش‌شناسی

با توجه به موضوع تحقیق، نوع تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت، نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۱ است. نظریه‌سازی داده‌بنیاد نوعی نظریه‌استقرایی و اکتشافی است (سید جوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۲۰) که در آن، فرآیند گردآوری داده‌ها، نظم‌دادن و تجزیه و تحلیل داده‌ها به هم وابسته بوده و به‌طور هم‌زمان انجام می‌شوند. به عقیده استراوس و کوربین^۲ این فرآیند، اعمالی را نشان می‌دهد که به وسیله آن، نظریه‌ها بر پایه داده ساخته می‌شوند؛ این قسمت، فرآیند اصلی ساختن نظریه است. گفتنی است که مرز بین انواع کدگذاری‌ها مصنوعی است؛ به عبارت دیگر، محقق ممکن است بدون اینکه متوجه باشد، از یک مرحله کدگذاری به مرحله دیگر وارد شود. این اتفاق بیشتر در مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری اتفاق می‌افتد (ایمان و محمدیان، ۱۳۸۷: ۳۶). مسیر حرکت در تحلیل کیفی عمدتاً از متن به سمت بیرون کشیدن مقولات و سپس ایجاد الگوها و

1. Foundation theory
2. Strauss & Corbin

نقشه‌های مفهومی است؛ از این رو، کاربرد بیشتر منطق استقرا در آن، پذیرفته شده است (کینگاز و الو^۱، ۲۰۰۷: ۱۰۷). روش‌شناسی این نظریه به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا مبنای نظری را از ویژگی‌های عمومی یا کلی یک موضوع که هم‌زمان در مشاهدات یا داده‌های تجربی ریشه دارد، ارائه دهد. در تحقیقات کیفی، روش‌های نمونه‌گیری متنوعی وجود دارد اما از آنجا که روش نمونه‌گیری در این تحقیق، نمونه‌گیری نظری (تئوریک) بود، بنابراین، همه گزاره‌های استخراج‌شده در مورد مؤلفه‌های دفاع همه‌جانبه در جداول کدگذاری مورد تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری این تحقیق، مجموعه بیانات و مکتوبات امام‌خمينی (ره) در کتاب صحیفه امام و مجموعه بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری از سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۸ در قالب نرم‌افزار حدیث ولایت و همچنین، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار معظم‌له است.

روش گردآوری داده‌ها: محققین از طریق مطالعه کتابخانه‌ای (اسنادی) و با استفاده از مجموعه صحیفه امام و پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری^۲ و همچنین، نرم‌افزار حدیث ولایت - که مجموعه بیانات و دیدگاه‌های ایشان را منتشر می‌کند - نسبت به جمع‌آوری داده‌ها اقدام نموده‌اند.

روش تحلیل داده‌ها: در این تحقیق، مجموعه داده‌های جمع‌آوری‌شده در رابطه با راهبرد دفاع همه‌جانبه از دیدگاه امام‌خمينی و مقام معظم رهبری طی سه مرحله کدگذاری و با استفاده از جداول به صورت گام‌به‌گام مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

یافته‌ها

پژوهش حاضر به دنبال تبیین الگوی راهبرد دفاع همه‌جانبه در اندیشه امام‌خمينی (ره) و مقام معظم رهبری است؛ از این رو، بیانات و مکتوبات مطابق فرآیند شکل ۲ جمع‌آوری و طی چهار مرحله کدگذاری، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. مبنای تجزیه و تحلیل کیفی، عقل، منطق، تفکر و استدلال بوده است و محقق از این طریق، به کشف مؤلفه‌ها و شاخص‌های دفاع

1. Kingas & Elo

2. <https://www.leader.ir/fa/istifta>

همه‌جانبه در اندیشه امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری می‌رسد. در این تحقیق، از استراتژی پژوهشی تحلیل مضمون که یکی از استراتژی‌های کیفی به شمار می‌رود، استفاده شده است؛ زیرا در آن، چارچوبی از پیش تعیین شده مانند الگو و دسته‌بندی‌های جامع وجود ندارد و این چارچوب بر اساس داده‌هایی که گردآوری خواهند شد، طراحی می‌شود (بیاتیز^۱، ۱۹۹۸: ۴).

فرآیند جمع‌آوری و پردازش: در فرآیند جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا تعدادی کلیدواژه‌های متناسب تعیین و جمع‌آوری شد و سپس نسبت به بررسی، تطبیق و مقایسه اقدام گردید و در تمام مراحل کدگذاری، همواره به متون مراجعه و در هر مرحله، مطابق الگوی ارائه شده، بخش‌هایی حذف یا اضافه شد تا اشباع نظری ایجاد شد و در نهایت، در قالب گام‌های چهارگانه تبدیل به گزاره و کدهای اساسی (مفهوم) گردید. با توجه به اینکه روش تجزیه و تحلیل این تحقیق کیفی است، برخلاف روش‌های کمی با مرحله گردآوری داده‌ها توأمان انجام شده است.

شکل ۲. نمودار فرآیند جمع‌آوری و پردازش تحقیق

تدوین الگوی راهبردی

گام اول تدوین الگو(فرآیند کدگذاری): کدگذاری فرآیند طبقه‌بندی و نظم‌دهی به داده‌ها است و یکی از مهم‌ترین بخش‌های نظریه‌سازی داده‌بنیاد به‌شمار می‌رود. کدگذاری باز به‌منظور استفاده از داده‌ها برای تشکیل برچسب‌ها و مقالات مفهومی و برای ساخت نظریه مورد استفاده قرار می‌گیرد و کارکرد آن نشان‌دادن احتمالات نظری موجود در داده‌ها است (سید جوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۷). جدول شماره ۱ نمونه‌ای از جداول کدگذاری باز است که شامل ۷ ستون می‌باشد.

جدول ۱. جدول کدگذاری داده‌ها و تحلیل گزاره‌های منتخب (ابعاد و مؤلفه‌ها) کدگذاری باز

شنا سه	منبع	گزاره‌های منتخب	مؤلفه‌ها	ابعاد	مؤلفه	مؤلفه کلی
الف/۱/۱	صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۸۲	«دفاع از مملکت اسلامی و دفاع از نوامیس مسلمین، از واجبات شرعی الهیه‌ای است که بر همه ما واجب است».	۱. مؤلفه دفاعی - نظامی	بعد سخن	دفاع همه‌جانبه	دفاعی - آمیختی
ب/۱/۱	حدیث ولایت، ج ۵، ص ۹۵	ما آمادگی‌های خود را برای مقابله با استکبار، همیشه حفظ می‌کنیم، همین حالا هم آماده هستیم، ما قصد تجاوز به هیچ کس را نداشتیم، باز هم نداریم؛ اما آماده ایم که برای مقابله با تجاوز هر کس که باشد، اقدام کنیم.				
الف/۲/۱	امام‌خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۱۳۳-۱۳۵	«در هر حال، ما باید آماده و مهیا باشیم. روزهای حساس و تعیین‌کننده‌ای در پیش داریم و انقلاب اسلامی هنوز سال‌ها و ماه‌های تعیین‌کننده دیگر در پیش خواهد داشت».				
الف/۳/۱	(صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۱۹)	«غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تجاوز و تهاجم بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ‌ها و توطئه‌ها را به دنبال می‌آورد».				
ب/۲/۱	بیانات، مقام‌معظم‌رهبری ۱۳۸۰/۱۲/۲۷	ما در صورت اعلان جنگ دشمن، دفاع همه‌جانبه اعلان می‌کنیم و در مقابل اقدام دشمن به جنگ، به <u>دفاع همه‌جانبه</u> و ضربه متقابل اقدام خواهیم کرد.				

مفوله کلی	مفوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شنا سبه
				آمادگی شما نیروهای مسلح - چه ارتش، چه سپاه، چه بسیج، چه بقیه مجموعه‌های نیروهای مسلح - فقط به معنای این نیست که در نبرد بر دشمن پیروز بشوید بلکه معنای دیگر آن مصون نگه داشتن کشور از نیت بد دشمنان است.	بیانات، مقام معظم رهبری - ۱۳۹۴/۰۷/۰۸	ب/۳/۱
				همه مردم مکلفاند دفاع کنند و این یک واجب عینی است و از نماز هم اهمیت بیشتری دارد؛ چون به معنای حفظ اسلام است.	امام خمینی، ۱۳۶۲، ج ۱۹، ص ۴۸۶	الف/۴/۱
				یکی سد دفاعی ملی است آن روحیه انقلابی و دینی مردم، یکی از آن سه عنصر اصلی حفظ امنیت کشور است؛ یکی همین تشکیلات نظامی ما و تشکیلات امنیتی ما است؛ یکی هم مسئله فنی ما و ابزارهای ما است، اینها در حفظ امنیت کشور خیلی تأثیر دارد. اینکه کشور بتواند از خودش دفاع بکند و این را دیگران بدانند که این قدرت دفاعی در کشور هست، این خیلی مهم است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۵/۰۶/۰۳	ج/۴/۱
				اسلام برای همه است و ما همه در تحت لوای اسلام ان شاءالله امیدوارم با رفاه و امنیت زندگی کنیم.	صحیفه امام، ج ۹، ص ۴۳۹	الف/۱۲/۱
			۱- مؤلفه امنیت ۲- مؤلفه امنیت ملی ۳- مؤلفه امنیت منطقه	امنیت داخلی، یک طیف وسیع از تلاشی است که اگر همه مسؤولان ذی‌ربط با همه توان کار کنند، خواهند توانست این خواسته بزرگ را تأمین کنند، لذا امنیت چیز کمی نیست.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۹/۱/۶	ج/۱۲/۱
				بشر سعادت‌مندی‌اش به این نیست که دانش او پیشرفت کند - دانش ابزار سعادت است - سعادت بشر به آسایش فکر است، به آسایش روح است، به زندگی بی‌دغدغه است، به زندگی همراه با امنیت اخلاقی و معنوی و مادی است، به احساس عدالت در جامعه است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۶/۱۰/۱۲	ج/۲۴/۱
				حالتی است که در آن فرد و جامعه از نظر فکری و عقیدتی، از تزریق افکار و شبهات ناپسند و تفرقه انگیز که هر دو را نسبت به دین و مایه‌های عقیدتی بدبین سازد، ایمن باشند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۵/۹/۴	ج/۲۴/۱

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شنا سه
				امنیت ملی یک کشور در درجه اول به معنای تأمین شرایطی است که کشور را از تعرض دیگران به استقلال سیاسی، ارزش های فرهنگی و رفاه اقتصادی دور نگه دارد.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۳/۴/۲۹	ب/۴۲
				یک ملت برای گذر کردن از گردنه‌های دشوار به این‌ها نیازمند است. خودتان را از همه جهات آماده کنید. بگذارید این ملت با احساس وجود جوانان باارزشی در نیروهای مسلح، طعم امنیت و آسایش روانی را همچنان بچشد و احساس کند که به اذن پروردگار، حصن حصینی ضامن امنیت اوست.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۵/۹/۴	ب/۵۲
				دشمن، قدرت دفاعی را در کشور نمی‌تواند تحل بکند؛ بنابراین، یکی از اساسی‌ترین کارها همین است که ما ابزارهای دفاعی مان را تقویت بکنیم و هر کدام از این سه عامل یعنی عامل روحیه مردم، عامل حفظ و استحکام تشکیلاتی دستگاه‌های حافظ امنیت، و عامل ابزار و وسیله تضعیف بشود، به ضرر ما است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۵/۰۶/۰۳	ب/۵۳
				امنیت، زیرساخت همه پیشرفت‌های یک ملت است، اگر امنیت نباشد، نه اقتصاد هست، نه فرهنگ هست، نه سعادت عمومی.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۴/۰۷/۱۵	ب/۶۳
			۳. مؤلفه جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی بعد نیمه‌سختن	امروز نفوذ دشمن یکی از تهدیدهای بزرگ است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۴/۶/۲۵	ب/۱۳
		مردم در باب انتخابات باید خیلی متوجه این باشند. اگر فرض کنیم عنصر نفوذی به شکلی وارد مجلس شورای اسلامی بشود یا وارد مجلس خبرگان بشود یا در ارکان دیگر نظام نفوذ بکند، مثل موربانه از داخل می‌جود و پایه‌ها را سست می‌کند و فرو می‌ریزد؛ قضیه این جوری است. مسئله نفوذ خیلی مهم است.		بیانات، مقام معظم رهبری ۹۴/۱۰/۱۴	ب/۲۳	
		از مهم‌ترین ابزارهای نفوذ استکباری، همین رادیوهای بیگانه است! خرج‌های زیادی می‌کنند، پول‌هایی می‌گذارند و سرمایه‌گذاری می‌کنند.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۷/۷/۱۵	ب/۳۴	

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شنا سه
				امروز آرایش رسانه‌ای و فرهنگی که در مقابل جمهوری اسلامی قرار دارد، بسیار آرایش پیچیده، متنوع، متکثر، کارآمد و فنی و پیشرفته است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۳/۲/۲۸	ب/۴۳
				رسانه‌ها و دستگاه‌های تبلیغاتی و اطلاعاتی وابسته به استکبار، میدان‌دارترین عناصر دشمنان استقلال ملت‌ها برای به‌آشوب کشیدن ملت‌ها هستند؛ برای اینکه اینها را از مسیرشان منصرف کنند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۸/۴/۲۹	ب/۵۳
			۴. مؤلفه‌های اقتصادی تعدد	این جنگ و تحریم اقتصادی و اخراج کارشناسان خارجی، تحفه‌ای الهی بود که ما از آن غافل بودیم. اکنون اگر دولت و ارتش کالاهای جهان‌خواران را خود تحریم کنند و به کوشش و سعی در راه ابتکار بیفزایند، امید است کشور خودکفا شود.	صحیفه امام خمینی (ره)، ج ۴۳۳-۴۳۴: ۲۱	الف/۱۴
		باعث مسرت است که ملت مسلمان ایران با همه این تحریم‌ها و مشکلات مقابله کرد و به جای دست‌دراز کردن به سوی سایر کشورهای پیشرفته برای کمک، شروع به ساخت همه چیزهای مورد نیاز خود نمود.		امام خمینی (ره): ماهنامه حضور، شماره ۳۰، ص ۳۸۴	الف/۲۴	
		استقلال اقتصادی یعنی ملت و کشور، در تلاش اقتصادی خود، روی پای خود بایستد و به کسی احتیاج نداشته باشد.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۲/۲/۱۵	ب/۱۴	
		مردمی کردن اقتصاد، جزو الزامات اقتصاد مقاومتی است. این سیاست‌های اصل ۴۴ که اعلام شد، می‌تواند یک تحول به وجود بیاورد و این کار باید انجام بگیرد. البته کارهایی انجام گرفته و تلاش‌های بیشتری باید بشود. بخش خصوصی را باید توانمند کرد؛ هم به فعالیت اقتصادی تشویق بشوند، هم سیستم بانکی کشور، دستگاه‌های دولتی کشور و دستگاه‌هایی که می‌توانند کمک کنند - مثل قوه مقننه و قوه قضائیه - کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۵/۳	ب/۲۴	

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شناخته
				مسئله اقتصاد، مسئله‌ی اولویت‌دار کشور است ... هدف دشمن این است که بتواند با فشار اقتصادی، ملت ایران را نسبت به نظام اسلامی و جمهوری اسلامی دلسرد و دلزده کند و بین ملت ایران و نظام اسلامی فاصله بیندازد و هدف‌های خودش را از این راه دنبال کند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۶/۰۱/۰۱	ب/۲۴
				یکی از اهداف آنها از این تحریم‌ها همین است که مردم را از نظام جدا کنند؛ مردم دچار مشکلات باشند؛ بیکاری باشد، رکود باشد، مشکلات گوناگون اقتصادی باشد؛ ما همین‌طور حرف بزنیم، مردم هم دچار مشکلات [باشند]. تحریم می‌کنند برای اینکه این کارها اتفاق بیفتد و تحریم را هم که به‌ظاهر برمی‌دارند، جوری برمی‌دارند که این مشکلات برطرف نشود. ما باید در مقابل چه کار کنیم؟ پادزهر ما این است که ما کاری کنیم که اقتصاد، اقتصاد قوی، مقاوم و پایدار [بشود]، یعنی همان «اقتصاد مقاومتی» که بارها گفته‌ایم و گفته‌ایم و گفته‌ایم.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۵/۱۰/۱۹	ب/۴۴
				اقتصاد قوی و مستقل کشور ما هم مایه اقتدار ما است لذا با آن مخالفند. تحریم می‌کنند، برای اینکه اقتصاد را ضربه بزنند؛ تدابیر گوناگونی به کار می‌بندند که ای کاش اقتصاددان‌های مؤمن ما بیایند برای مردم تشریح کنند تدابیری را که دشمنان ما در آن سوی مرزها به کار می‌برند تا ما نتوانیم در داخل، اقتصاد محکم و مستقل و قوی داشته باشیم؛ چرا؟ چون اقتصاد مایه اقتدار است و یک کشوری که اقتصاد محکمی دارد، این کشور یک وسیله اقتدار دارد.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۶/۰۲/۲۰	ب/۵۴
				مهم‌ترین عیوب، وابستگی اقتصاد به نفت، دولتی‌بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت داخلی، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن، و سرانجام، عدم ثبات سیاست‌های اجرایی اقتصاد و عدم رعایت اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زائد و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه اینها مشکلات زندگی مردم از قبیل بیکاری جوان‌ها، فقر درآمدی در طبقه ضعیف و امثال آن است.	متن بیانیه «گام دوم انقلاب» بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۷/۱۱/۲۲	ب/۶۴

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شناخته
۴. مؤلفه علم و فناوری				* با اراده و عزم راسخ خود به طرف علم و عمل و کسب دانش و بینش حرکت نمایید، که زندگی زیر چتر علم و آگاهی آنقدر شیرین و انس با کتاب و قلم و اندوخته‌ها آنقدر خاطره‌آفرین و پایدار است که همه تلخی‌ها و ناکامی‌های دیگر را از یاد می‌برد. بشریت با همه پیشرفت‌هایش در علوم و فنون، هنوز در گهواره طفولیت دانش است و تا رسیدن به بلوغ کامل، راه طولانی در پیش است.	صحیفه امام، ج ۲۱ ۱/۵/الف	۱/۵/الف
				تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری و تقویت و گسترش گفتمان تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در کشور.	بیانات، مقام‌معظم‌رهبري ۱۳۹۳/۶/۲۹ ۱/۵/ب	۱/۵/ب
				جنبش نرم‌افزاری و حرکت علمی که اکنون به‌صورت «گفتمان عمومی» درآمده و دانشمندان جوان ما موفق به شکستن خطوط مرزی علم شده اند، باید با قدرت ادامه یابد؛ زیرا پیشرفت در هر عرصه‌ای، زمینه‌ساز پیشرفت‌های جدید در بخش‌های دیگر خواهد شد.	بیانات، مقام‌معظم‌رهبري ۱۳۹۵/۶/۱۰ ۲/۵/ب	۲/۵/ب
				نخبگان، سرمایه‌های معنوی کشورند. در دنیا، نگاه مادی به سرمایه‌ها و ثروت معنوی موجب شده است که ثروت‌های معنوی را با محاسبه امکان تبادل به پول بستند؛ این دانش چقدر می‌تواند تبدیل به پول بشود؛ این هنر چقدر می‌تواند تبدیل به پول بشود؛ اما در اسلام این معیار وجود ندارد. نه اینکه از تبدیل علم و هنر و سایر سرمایه‌های معنوی به پول، ابایی وجود داشته باشد؛ نه، علم وسیله رفاه زندگی است؛ هنر وسیله رونق و بهای زندگی است؛ اشکالی ندارد؛ اما با قطع نظر از این نگاه، خود این ثروت معنوی هم یک ارزش والاّی از نظر اسلام دارد.	بیانات، مقام‌معظم‌رهبري ۱۴/۰۲/۱۳۸۴ ۳/۵/ب	۳/۵/ب
				ما توانستیم از همین محدودیت‌ها به‌عنوان یک فرصت استفاده کنیم. همین منع‌ها و تحریم‌ها و محدودیت‌ها موجب شد که ما در میدان‌های نوآوری و ابتکار، در همه زمینه‌ها، به پیشرفت‌های بی‌دست پیدا کنیم.	بیانات، مقام‌معظم‌رهبري ۱۳۹۰/۰۷/۲۰ ۴/۵/ب	۴/۵/ب

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شناخته
				جمهوری اسلامی ایران، طالبان نیست که به بیگانگان وصل باشد؛ بلکه کشوری است مقتدر با مردمی حماسه‌ساز و سربلند، امکانات فراوان و دارای عقبه طولانی در همه جای جهان اسلام. و این عوامل به ایران اسلامی قدرت بازدارندگی بسیار بالایی می‌بخشد که با کشورهای دیگر قابل مقایسه نیست.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۰/۱۲/۲۷	ب/۱۶
				امام می‌دانست که اگر ما به اسلام متمسک شویم، هم عزت دنیا و هم رفاه مادی، هم قدرت سیاسی، هم آسایش و هم امنیت عمومی برای مردم پدید خواهد آمد؛ لذا امام اسلامیت را به معنای حقیقی کلمه در بافت نظام اسلامی و این بنای مستحکم و شاخص گذاشت.	بیانات، مقام معظم رهبری (۱۳۸۰/۳/۱۴)	ب/۲۴
				روح ایمان را در آن‌ها (مردم) تقویت کنید که اگر جنبه ایمان مردم تقویت شد، همه امور به راحتی انجام می‌شود. دنبال این بروید که معارف اسلامی را در بین مردم تقویت کنید که رأس امور، این معارف اسلامی است و اگر درست بشود همه کارها درست می‌شود.	صحیفه امام خمینی (ره)، ج ۲۰، ص ۳۰۰	الف/۱۶
				بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه‌ای دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساسا فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هرچند جامعه در بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی، نظامی قدرتمند و قوی باشد، ولی پوچ و پوک و میان تهی است.	صحیفه امام خمینی (ره)، ج ۱۵، ص ۲۴۳	الف/۲۴
				یکی از ابعاد پیشرفت با مفهوم اسلامی عبارت است از سبک زندگی کردن، رفتار اجتماعی، شیوه زیستن، این یک بعد مهم است. اما اگر از منظر معنویت نگاه کنیم که هدف انسان، رستگاری و فلاح و نجاح است، باید به سبک زندگی اهمیت دهیم. اگر به معنویت و رستگاری معنوی اعتقادی هم نداشته باشیم، برای زندگی راحت، زندگی برخوردار از امنیت روانی و اخلاقی، باز پرداختن به سبک زندگی مهم است. بنابراین، مسأله اساسی و مهمی است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۰۷/۲۳	ب/۳۶
				فرهنگ در حقیقت، همه چیز یک جامعه است. هیچ بنیاد اجتماعی و اقتصادی، بدون اتکا به فرهنگ شکل نمی‌گیرد. مسأله فرهنگ در یک جامعه، یک مسأله حیاتی است. فرهنگ یک جامعه اساس هویت آن جامعه است. استقلال یک ملت جز با استقلال فرهنگی تأمین نمی‌شود.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۷/۱۰/۱۵	ب/۴۶

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شناخته
				من که می‌گویم تهاجم فرهنگی، عده‌ای خیال می‌کنند مراد من این است که مثلاً پسری موهایش را بلند کند .... تهاجم فرهنگی بزرگ‌تر این است که اینها در طول سال‌های متمادی به مغز ایرانی و باور ایرانی تزییق کردند که تو نمی‌توانی؛ باید دنباله‌رو غرب و اروپا باشی. نمی‌گذارند خودمان را باور کنیم.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۳/۴/۱۷	ب. ۵/۶
			۷. مؤلفه عدالت اجتماعی	ملت ما در مقابل حق و عدالت تسلیم است؛ چنانچه در مقابل ظلم و جور ایستاده است؛ ما انتظار داریم تا هیئتی به تجاوزات و جنایات رسیدگی کامل نماید و ظالم و متجاوز را معرفی نموده و با آن طوری عمل کنند تا عبرتی برای متجاوزان به حقوق بشر گردد و با این شیوه نیز می‌توان صلح و آرامش را به جهان برگرداند.	امام خمینی، ۱۳۸۵: ج ۱۴، ص ۱۵۶	الف. ۱/۷
		با قوانین لازم و تأمین امنیت قضایی در کشور، بساط تجاوز و تعدی بر حقوق مظلومان و دست اندازی به حیطه مشروع زندگی مردم جمع می‌شود. هر کس احساس کند در برابر ظلم و تعدی می‌تواند به ملجأ مطمئن پناه برد و همه کس بدانند که با کار و تلاش خود خواهد توانست زندگی مطلوبی فراهم آورد.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۶۸/۴/۲۳	ب. ۱/۷	
		دفاع از حقوق ... مسلمانان عالم، ... در هر نقطه عالم ... جزو اصول ماست.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۱/۰۳/۱۴	ج. ۲/۷	
		اگر بخواهیم مسلمان زندگی کنیم، باید قدرتمند باشیم تا بتوانیم از خودمان و از هدف و عقایدمان در مقابل دشمن دفاع کنیم. باید قدرتمند باشیم تا بتوانیم از حقوق کشورمان، از حقوق ملتمان - به عنوان یک ملت - از حقوق خودمان دفاع کنیم؛ ما دنبال این هستیم.		بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۸/۱۱/۰۶	ج. ۳/۷	
		فریاد برائت ما، فریاد برائت همه مردمانی است که دیگر تحمل تفرعن آمریکا و حضور سلطه‌طلبانه آن را از دست داده‌اند و نمی‌خواهند صدای خشم و نفرتشان، برای ابد در گلوهایشان خاموش و افسرده بماند و اراده کرده‌اند که آزاد زندگی کنند و آزاد بمیرند و فریادگر نسل‌ها باشند.		امام خمینی، ۱۳۸۵: ج ۲۰، ص ۳۱۸	الف. ۱/۸	

مفوله کلی	مفوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شماره
				استحکام و عمق فکر دفاع از یک ملت مظلوم در سیاست ما به مراتب بیشتر از عمق سیاست دفاع از صهیونیسم در مجموعه سیاسی دولتی مثل امریکاست.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۳/۰۵/۲۵	ب/۱/۸
				هر جا دفاع از هویت اسلامی است، هر جا دفاع از مظلوم است، جمهوری اسلامی آنجا حاضر است و حاضر خواهد بود و آمریکا و صهیونیسم و شبکه فاسد سیاسی مستکبرین نتوانستند بر جمهوری اسلامی فائق بیایند و نخواهند توانست.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۰۴/۲۱	ب/۲/۸
				اساس قضیه این است که مسلمانان در هر نقطه از عالم که هستند، باید تصمیم بگیرند از عدالت دفاع کنند، از عدالت بگویند، در مقابل ظلم بایستند و از اسلام - اسلامی که طرفدار مظلومین و ضعفاست - دفاع کنند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۷۱/۱۱/۱۸	ب/۳/۸
				ملت ایران درس مردم‌سالاری را از اسلام فرا گرفته و از بن دندان، مومن و متعهد به آن است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۸۴/۵/۱۲	ب/۴/۸
				امروز، دنیا در جریان یک تحولات مهمی است؛ آپستن تحولات مهمی است؛ همه دنیا، نه فقط منطقه آسیا یا آفریقا یا غرب آسیا به‌خصوص؛ در همه عالم احساس می‌شود تحولاتی در حال وقوع است؛ بایستی در این تحولات، نقش ایفا کرد.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۶/۱۰/۲۶	ب/۵/۸
				آمریکا به ما می‌گوید شما چرا در منطقه حضور دارید! خوب، ما اگر در منطقه حضور داریم باید از تو اجازه بگیریم؟ ما برای حضور در منطقه بایستی با دولت‌های منطقه مذاکره کنیم، شما چرا در منطقه هستید؟ اینجا منطقه ما است! شما اینجا چه کار می‌کنید؟ منطقه ما است؛ خودمان با مردم منطقه و با حکومت‌های منطقه مذاکره می‌کنیم.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۶/۱۲/۱۷	ب/۶/۸
			ب- مؤلفه ب/۱/۹	شما مشاهده می‌کنید صدها مرکز رادیویی و تلویزیونی، به‌علاوه صدها مراکز گوناگون سایبری و محیط مجازی در نقاط مختلف دنیا دارند تلاش می‌کنند تا پیام یأس و ناامیدی را به اذهان ملت ما تلقین کنند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۰۷/۲۲	ب/۱/۹

مقوله کلی	مقوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	گزاره‌های منتخب	منبع	شناخته
			۱. مؤلفه‌های زیست‌محیطی	در ۳۷ سال گذشته، همواره مبارزه وجود داشته است. البته امروز به واسطه شیوه‌های جدید و پیچیده دشمن، همچون موضوع فضای سایبری و تأثیرات فرهنگی، اعتقادی، اجتماعی و ضدامنیتی آن، این مبارزه سخت‌تر و حساس‌تر شده است.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۴/۱۱/۱۴	ب/ ۲/۹
				اسلام و ادیان الهی خواسته‌اند تعادل میان انسان و طبیعت را حفظ کنند؛ این، آن هدف اساسی و اصلی است. عدم حفظ این تعادل ناشی از عواملی است که عمده‌اش خودخواهی‌های انسان است؛ قدرت طلبی است؛ قلدری و گردن کلفتی بعضی از ما انسان‌ها است. وقتی این اتفاق نیفتاد - یعنی این تعادل حفظ نشد - آن وقت بحران محیط‌زیست پیش می‌آید؛ بحران محیط‌زیست به همه بشر و به همه نسل‌ها آن وقت ضرر می‌زند.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۳/۱۲/۱۷	ج/ ۱/۸۰
				امروز دانشمند اقتصادی دنیا، دانشمند اتمی دنیا، دانشمندی‌های گوناگون علوم زیستی در دنیا، بسیاری از فرآورده‌های علمی‌شان در هلاک بشریت، نابودی جسم بشر یا روح بشر دارد به کار می‌رود.	بیانات، مقام معظم رهبری ۱۳۹۱/۰۷/۲	ب/ ۲/۱۰

گام دوم الگو - کدگذاری محوری (شاخص‌ها): کدگذاری محوری، زیرمقوله‌های قبلی را با روش‌های متفاوت مفهومی در کنار هم قرار می‌دهد؛ بنابراین، کدگذاری محوری به فرآیند توسعه مقوله‌های اصلی و تعیین مقوله‌های فرعی آنها اشاره دارد (سید جوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۳). کدگذاری محوری در طول دوره میانی و در دو گام انجام می‌گیرد. اولین گام آن، نمونه‌گیری نظری است. گام دوم در کدگذاری محوری، مقایسه مداوم بین گروه‌ها و عناصر دیگر است.

جدول ۲. جدول تحلیل محتوا و کدگذاری محوری

مفوله	مفوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	کدگزاره‌های منتخب	شاخص‌های استخراجی
دفاعی - امنیتی	دفاع همه‌جانبه	بند ساخت	۱. مؤلفه‌های نظامی - دفاعی	ب/۱/۱، الف/۲/۱، ب/۳/۱	حفظ آمادگی دفاعی
				ب/۱/۱، الف/۳/۱، الف/۴/۱	تقویت بنیه دفاعی
				ب/۲/۱	حفظ منافع ملی و تمامیت ارضی
			۲. مؤلفه‌های امنیتی - انتظامی	ب/۱/۴	سد دفاعی ملی
				ب/۲/۳	امنیت فکری و اعتقادی
				ب/۲/۲، ب/۵/۲	امنیت اخلاقی و روانی
				الف/۱/۲، ب/۱/۲	ثبات امنیت داخلی
				ب/۲/۴	امنیت ملی
				ب/۲/۶	امنیت، زیرساخت همه پیشرفت‌هاست.
		بند نیمه‌ساخت	۳. مؤلفه‌های جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی	ب/۳/۳، ب/۴/۳، ب/۵/۳	نفوذ در فضای رسانه‌ای و تحمیل اراده
				ب/۳/۲	نفوذ در لایه‌های حاکمیتی و اعمال اراده
				ب/۳/۱	نفوذ در لایه‌های اجتماعی و تحمیل اراده
		بند نرم	۴. مؤلفه‌های اقتصادی	الف/۱/۴	مقاومت در برابر تحریم‌ها
				ب/۱/۴، ب/۴/۴	استقلال اقتصادی
				ب/۳/۴، ب/۴/۴، ب/۵/۴	اقتصاد مقاومتی
				ب/۲/۴، ب/۴/۴، الف/۲/۴	مردمی کردن اقتصاد
		بند نرم	۵. مؤلفه‌های علم و فناوری	الف/۱/۵، ب/۱/۵	تقویت عزم ملی و رسیدن به مرزهای دانش
				ب/۲/۵، ب/۴/۵	دستیابی به علم و فناوری روز
				ب/۳/۵	تبدیل علم و فناوری به سرمایه
۶. مؤلفه‌های فرهنگی - اجتماعی	ب/۲/۶		گسترش اعتقادات و فرهنگ اسلامی در فضای عمومی جامعه		
	ب/۳/۶		زمینه‌سازی ترویج سبک زندگی ایرانی - اسلامی		
	ب/۴/۶	استحاله فرهنگی و تغییرات هویتی در جامعه			
		ب/۱/۶	ترسیم هدف آرمانی و مطلوب ایجاد تمدن نوین اسلامی		
		ب/۵/۶	تهداجم و شبیخون فرهنگی		

مفوله	مفوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	کد گزاره‌های منتخب	شاخص‌های استخراجی
			۷. مؤلفه حقوقی و قضایی	الف/۱۷	حفظ حقوق و حرمت شهروندی
				ب/۲۷، ب/۱۷	احقاق حقوق ستمدیدگان و مظلومان
				ب/۳۷	دفاع از حق و عدالت
			۸. مؤلفه‌های سیاسی	الف/۱۸، ب/۳۸، ب/۱۸	دفاع از منافع بین‌المللی جهان اسلام
				ب/۱۸	عزت ملی در روابط خارجی
				ب/۴۸	مردم‌سالاری دینی
				ب/۵۸، ب/۶۸	ایفای نقش در تحولات منطقه‌ای و بین‌الملل
			۹. مؤلفه سایبری	ب/۱۹	ایجاد شبکه ملی اطلاعات
				ب/۲۹	امنیت سایبر در مقابل تهدیدات
			۱۰. مؤلفه‌های زیست‌محیطی	ب/۲۱۰	جنگ بیولوژیکی
				ب/۱۱۰	بحران‌های زیست‌محیطی

گام سوم الگو، کدگذاری انتخابی (تعیین نوع شاخص): کدگذاری انتخابی با تلفیق مقوله‌هایی که برای شکل‌گیری چارچوب نظری اولیه توسعه داده شده‌اند، مرتبط است (سید جوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۳). اصطلاح انتخابی به این علت برای این مرحله به کار می‌رود که تحلیل‌گر به وضوح یک جنبه مرکزی از داده‌ها را به عنوان مقوله هسته‌ای انتخاب می‌کند و روی آن متمرکز می‌شود. وقتی این انتخاب صورت بگیرد، تحلیل نظری محدود و کدگذاری باز متوقف می‌شود. بنابراین، در کدگذاری انتخابی، هدف یکپارچه‌سازی و درکنارهم قرار دادن گزاره‌های به دست آمده و تحلیل رو به رشد است.

جدول ۳. جدول نمونه جدول کدگذاری انتخابی

مفوله کلی	مفوله	ابعاد	مؤلفه‌ها	کد گزاره‌های منتخب	شاخص‌های استخراجی	نوع شاخص
دفاعی - امنیتی	دفاع همه‌جانبه	بندسخت	۱. مؤلفه‌های نظامی - دفاعی	ب/۱۱، الف/۲۱، ب/۳۱	حفظ آمادگی دفاعی	زمینه‌ای
				الف/۱۱، الف/۳۱، الف/۴۱	تقویت بنیه دفاعی	زمینه‌ای
				ب/۲۱	حفظ منافع ملی و تمامیت ارضی	زمینه‌ای
					سد دفاعی ملی	پیامد

مؤلفه کلی	مؤلفه	ابعاد	مؤلفه‌ها	کد گزاره‌های منتخب	شاخص‌های استخراجی	نوع شاخص	
بند نهم	۲. مؤلفه‌های امنیتی - انتظامی			ب/۳/۲	امنیت فکری و اعتقادی	تقویت کننده	
				ب/۲/۲، ب/۵/۲	امنیت اخلاقی و روانی	تقویت کننده	
				الف/۱/۲، ب/۱/۲	ثبات امنیت داخلی	تقویت کننده	
				ب/۴/۲	امنیت ملی	راهبرد	
				ب/۵/۲	حفظ و استحکام تشکیلاتی دستگاه‌های حافظ امنیت	پیامد	
	ب/۶/۲	امنیت، زیرساخت همه پیشرفت‌هاست	زمینه‌ای				
	بند نهم	۳. مؤلفه‌های جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی			ب/۳/۳، ب/۴/۳، ب/۵/۳	نفوذ در فضای رسانه‌ای و تحمیل اراده	محدود کننده
					ب/۲/۳	نفوذ در لایه‌های حاکمیتی و اعمال اراده	محدود کننده
					ب/۱/۳	نفوذ در لایه‌های اجتماعی و تحمیل اراده	محدود کننده
	بند نهم	۴. مؤلفه‌های اقتصادی			الف/۱/۴	مقاومت در برابر تحریم‌ها	زمینه‌ای
ب/۱/۴، ب/۴/۴					استقلال اقتصادی	تقویت کننده	
ب/۳/۴، ب/۴/۴، ب/۵/۴					اقتصاد مقاومتی	تقویت کننده	
ب/۲/۴، ب/۴/۴، الف/۲/۴					مردمی کردن اقتصاد	راهبرد	
۵. مؤلفه‌های علم و فناوری					الف/۱/۵، ب/۱/۵	تقویت عزم ملی و رسیدن به مرزهای دانش	زمینه‌ای
					ب/۲/۵	دستیابی به علم و فناوری روز	محوری
					ب/۳/۵	تبدیل علم و فناوری به سرمایه	محوری
۶. مؤلفه‌های فرهنگی - اجتماعی					ب/۲/۶	گسترش اعتقادات و فرهنگ اسلامی در فضای عمومی جامعه	علی
					ب/۳/۶	زمینه‌سازی ترویج سبک زندگی ایرانی - اسلامی	علی
					ب/۴/۶	استحاله فرهنگی و تغییرات هویتی در جامعه	محدود کننده
	ب/۱/۶				ترسیم هدف آرمانی و مطلوب ایجاد تمدن نوین اسلامی	علی	
۷. مؤلفه عدالت اجتماعی				الف/۱/۷	حفظ حقوق و حرمت شهروندی	محدود کننده	
				ب/۲/۷، ب/۱/۷	احقاق حقوق ستمدیدگان و مظلومان	علی	

مؤلفه کلی	مؤلفه	ابعاد	مؤلفه‌ها	کد گزاره‌های منتخب	شاخص‌های استخراجی	نوع شاخص
				ب/۷/۳	دفاع از حق و عدالت	علی
			۸. مؤلفه‌های سیاسی	الف/۱/۸، ب/۳/۸، ب/۱/۸	دفاع از منافع بین‌المللی جهان اسلام	محوری
				ب/۱/۸	عزت ملی در روابط خارجی	محوری
				ب/۴/۸	مردم‌سالاری دینی	محوری
				ب/۵/۸	ایفای نقش در تحولات منطقه‌ای و بین‌الملل	راهبرد
			۹. مؤلفه سایبری	ب/۱/۹	ایجاد شبکه ملی اطلاعات	راهبرد
				ب/۲/۹	امنیت سایبر در مقابل تهدیدات	تقویت کننده
			۱۰. مؤلفه‌های زیست‌محیطی	ب/۲/۱۰	جنگ بیولوژیکی	محدود کننده
				ب/۱/۱۰	بحران‌های زیست‌محیطی	محدود کننده

نتیجه‌گیری

پس از شناسایی و دسته‌بندی مضامین احصاء‌شده در جلسات خبرگی، این مضامین مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و درنهایت، از جمع ۱۰۰ فیش جمع‌آوری‌شده، تعداد ۳۶ فیش‌گزینش و دسته‌بندی شد و در قالب ۳ بعد، ۱۰ مؤلفه و ۳۶ شاخص سازماندهی گردید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری برای مواجهه با تهدیدات امنیتی جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی راهبردهایی را مطرح نموده‌اند. راهبردی که برای تأمین امنیت نظام اسلامی ارائه شده است، با توجه به شرایط و مقتضیات نظام جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی طرح شده و دارای انعطاف است و به تناسب نیاز روز و شرایط زمان، قابل توسعه و تکامل است. با افزوده شدن بُعد دفاع و امنیت نرم در مقابل تهدیدهای نرم دشمن به سایر ابعاد این راهبرد، توسط مقام معظم رهبری در سال‌های پس از رحلت امام خمینی (ره)، این انعطاف‌پذیری با وضوح بیشتری به نمایش درآمده است. با این حال، به نظر می‌رسد که شناخت همه‌جانبه و تعیین و تبیین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن، مستلزم تلاش علمی

بیشتری است؛ هرچند که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و سایر نهادهای نظامی، انتظامی و امنیتی برای اجرایی شدن این راهبرد، قدم‌های بسیاری برداشته‌اند.

پاسخ به سؤالات تحقیق:

۱. ابعاد دفاع همه‌جانبه از منظر امام‌خمينی و مقام‌معظم‌رهبری کدام است؟ محققین در پاسخ به سؤال فوق، بیانات و مکتوبات امام‌خمينی و مقام‌معظم‌رهبری را طی مراحل کدگذاری باز مورد بررسی و تحلیل قرار داده و در نتیجه، موارد زیر را به‌عنوان ابعاد عمده استخراج نمودند: دفاع همه‌جانبه در ابعاد سخت، نیمه‌سخت و نرم.
۲. مؤلفه‌های دفاعی از منظر اندیشه دفاعی امام‌خمينی و مقام‌معظم‌رهبری کدام است؟ محققین در پاسخ به این سؤال، از طریق کدگذاری انتخابی مؤلفه‌های زیر را استخراج و به شرح زیر ارائه نمودند: ۱. مؤلفه‌های نظامی - دفاعی؛ ۲. مؤلفه‌های امنیتی؛ ۳. مؤلفه‌های جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی؛ ۴. مؤلفه‌های اقتصادی؛ ۵. مؤلفه‌های علم و فناوری؛ ۶. مؤلفه‌های فرهنگی - اجتماعی؛ ۷. مؤلفه حقوقی و قضایی؛ ۸. مؤلفه‌های سیاسی؛ ۹. مؤلفه سایبری؛ ۱۰. مؤلفه‌های زیست‌محیطی.
۳. شاخص‌های علی، محوری، تقویت‌کننده، محدودکننده، راهبردی و پیامدی کدامند؟ محققین با استفاده از کدگذاری محوری و در کنار هم قراردادن مؤلفه‌های دارای قرابت معنایی، نوع شاخص را مشخص و به شرح زیر ارائه می‌دهند:
  - الف. شاخص‌های علی شامل موارد زیر است: ۱. گسترش اعتقادات و فرهنگ اسلامی در فضای عمومی جامعه؛ ۲. زمینه‌سازی ترویج سبک زندگی ایرانی - اسلامی؛ ۳. ترسیم هدف آرمانی و مطلوب ایجاد تمدن نوین اسلامی؛ ۴. احقاق حقوق ستمدیدگان و مظلومان؛ ۵. دفاع از حق و عدالت؛ ۶. امنیت، زیرساخت همه پیشرفت‌هاست.
  - ب. شاخص‌های محوری شامل موارد زیر است: ۱. مردم‌سالاری دینی؛ ۲. دستیابی به علم و فناوری روز؛ ۳. دفاع از منافع بین‌المللی جهان اسلام؛ ۴. تبدیل علم و فناوری به سرمایه؛ ۵. عزت ملی در روابط خارجی.

ج. شاخص‌های زمینه‌ای (تقویت‌کننده) شامل موارد زیر است: ۱. امنیت سایبر در مقابل تهدیدات؛ ۲. حفظ حقوق و حرمت شهروندی؛ ۳. اقتصاد مقاومتی؛ ۴. امنیت فکری و اعتقادی؛ ۵. ثبات امنیت داخلی؛ ۶. امنیت اخلاقی و روانی.

د. شاخص‌های مداخله‌گر (محدودکننده) شامل موارد زیر است: ۱. بحران‌های زیست‌محیطی؛ ۲. تهاجم و شبیخون فرهنگی؛ ۳. استحاله فرهنگی و تغییرات هویتی در جامعه؛ ۴. نفوذ در لایه‌های اجتماعی و تحمیل اراده؛ ۵. نفوذ در فضای رسانه‌ای و تحمیل اراده؛ ۶. نفوذ در لایه‌های حاکمیتی و اعمال اراده؛ ۷. جنگ بیولوژیکی.

ه. شاخص‌های راهبردی شامل موارد زیر است: ۱. امنیت ملی؛ ۲. مردمی کردن اقتصاد؛ ۳. ایجاد شبکه ملی اطلاعات؛ ۴. ایفای نقش در تحولات منطقه‌ای و بین‌الملل.

و. شاخص‌های پیامدها شامل موارد زیر است: ۱. سد دفاعی ملی؛ ۲. ایمان مداری حرکت در راستای دستورات الهی؛ ۳. مردم‌پایه و تکیه بر قدرت و توان عمومی؛ ۴. بازدارندگی و اینکه ماهیتی کاملاً دفاعی دارد؛ ۵. حفظ و استحکام تشکیلاتی دستگاه‌های حافظ امنیت.

۴. الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه در چارچوب ترتیبات امنیتی از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری چگونه است؟

شکل ۳. الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه؛ مبتنی بر آرا و اندیشه‌های امام‌خمينی(ره) و مقام‌معلم رهبري

پيشنهاده‌ها

درنهایت، باید گفت این بحث به دلیل تازگی، نیاز به تحقیقات گسترده و تولید ادبیات وسیع‌تری دارد تا ضمن تعیین اجزا و عناصر این موضوع، امکان نظریه‌پردازی نیز فراهم گردد؛ براین اساس، لازم است تا محققان نظام جمهوری اسلامی نسبت به مطالعه همه‌جانبه و اساسی این موضوع، متناسب با راهبردها و سیاست‌های عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، حقوقی و علمی و فناوری کشور تمرکز نمایند.

تقدیر و تشکر

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند از تمام کسانی که در انجام پژوهش حاضر یاری‌رسان بودند، تقدیر و تشکر نمایند.

فهرست منابع

منابع فارسی

- آقاجانی، احمد و عسگری، محمود (۱۳۹۰). چیستی و الزامات دفاع همه‌جانبه. ماهنامه اطلاعات راهبردی. ۹ (۱۰۴)، ۲۵ - ۵
- بوزان، باری (۱۳۸۹). مردم، دولت‌ها، هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران. انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پورسعید، فرزاد (۱۳۹۱). امام خمینی (ره) و مدیریت نرم دفاع ملی؛ مطالعه موردی جنگ تحمیلی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۵ (۳)، ۷۵ - ۶۲
- حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰). مدیریت راهبردی. تهران. انتشارات سمت
- خامنه‌ای، سیدعلی، مجموعه بیانات، قابل دسترس در: www.khamenei.ir
- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۹)، صحیفه امام، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام (ره)
- رشید، غلامعلی و همکاران (۱۳۹۶). تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه در حوزه جنگ آینده. فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی. ۱۵ (۶۸)، ۵۶ - ۴۱
- عسگری، محمود و علیزاده، علی (۱۳۹۱). خلاصه مقالات برگزیده همایش دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه. تهران. دانشگاه عالی دفاع ملی
- فولادی، قاسم و زارعی، وحید (۱۳۹۲). دفاع همه‌جانبه، رویکرد همه‌جانبه. تهران. مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی - موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی
- مارش و استوکر (۱۳۸۷). روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه امیرمحمد حاجی یوسفی. تهران. نشر
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۸)، تفسیر نمونه قرآن کریم، تهران، انتشارات امام علی بن ابی طالب
- نادری، حمیدرضا (۱۳۹۲). ارائه الگوی راهبردی حفاظت اطلاعات ملی ج.ا.ایران (رساله دکتری)، تهران. دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

- ناظمی اردکانی، مهدی و الوانی، محمد جواد (۱۳۹۴). دفاع همه‌جانبه، راهبرد تأمین امنیت نظام اسلامی از نظر حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری. فصلنامه آفاق امنیت، ۷(۲۲)، ۶۹ - ۵۵
- نصراله زاده، محمد جواد و قاضی پور، توحید (۱۳۹۶). الگوی راهبردی در اداره امور تأمین اجتماعی مبتنی بر تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، ۱۷(۶۸)، ۸۶ - ۷۲
- الوانی، مهدی (۱۳۷۹). تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی. تهران. سمت
- یزدان فام، محمود (۱۳۹۱). راهبرد دفاع ملی؛ درس‌هایی از پایان جنگ تحمیلی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۵(۵۷)، ۹۸ - ۷۹

منابع انگلیسی

- Saaty, T. L. (1998), Decision making with dependence and feedback—the analytic network process, 2nd ed. Pittsburgh, USA: RWS Publications.
- Elo, Satu & Kyngas, Helvi (2007). The Qualitative Content Analysis Process. Journal of a Advanced Nursing. 2008. Wiley online library
- Boyatzis, R. E. (1998), Transforming qualitative information: thematic analysis and code development, Sage.